

Gheorghe Stanomir

În cumpăna autorității. Lui Ștefan Teodorescu la a 75-a aniversare.

(prima publicare în „Curentul“ din München, anul LIII nr. 5935, octombrie-noiembrie 1981, pag. 3 și 4)

Primul gong.

În epoca interbelică, bunicii și părinții noștri disputau în paginile de cultură și literatură ale publicațiilor timpului, cu deosebită patimă, asupra ideilor, apropiind filosofia de zbuciumul timpului lor. Înveșmântarea literară a diferitelor idei era de asemenea căutată, avea însă un rol subordonat, secundar. Erau articulate idei și construcții abstracte, teze, paralele sau opoziții, la ceea ce se gândise până atunci la noi sau în lume, respectiv care era moda în Europa la vremea respectivă. De la faptul se trecuse la trăirea gândită. De scurtă durată, această epocă va rămâne încă pentru multă vreme reperul în găsirea unui mod specific local și în același timp deschis și universal, pentru a filtra noile fenomene social-politice, morale, culturale etc. Creativitatea limbii românești este în egală măsură împluternicită, dar și condamnată, să înveșmânteze conflictul dintre dezagregare și devenire. Trecutul și viitorul ei e al nostru, în ciuda barierelor (deseori de o eficiență înspăimântătoare) cu care se dă această luptă nu numai în țară, ci și printre emigranți.

Al doilea gong.

Vraja, imaginea acestei epoci, care nici nu pare a fi atât de îndepărtată? Un joc, o luptă dusă cu o patimă câteodată exagerată, o încleștare deseori gratuită, sau, filosofie consecventă, despiciând contradicțiile ascunse ale timpului? Gând trăit cu neșă, aventură hrănind un apogeu un apogeu evident al literaturii și culturii noastre, situându-l alături de puținele epoci fericite din istoria românească? Ambele modalități de exprimare, iar deseori, fericita sau nefericita lor îmbinare, ni s-au păstrat, ba chiar au câștigat prin ignorarea sau interzicerea lor, de după 1947, și pot fi înțelese mai lesne, comparându-le cu ceea ce s-a scris mai valoros, după război, în exil (*Eliade, Cioran, Ionesco, Vintilă Horia* etc.), dar și într-un contrast dureros, cu destinul culturii noastre. *Camil Petrescu, Vianu, Călinescu, Blaga* sau *Țuțea*, sutele de talente ale unei generații, care a fost sacrificată și pe care nu o cunoaștem decât din poveștile rudelor mai vârstnice, sau cercetând cu atenție opera vârfurilor ei. Veșnicul adevăr căutat, păcălit și subordonat sorocului istoric, a introdus noi reguli de joc, iar la ora actuală, situația se prezintă exact invers. Ideile fiind aliniată, ca într-o garnizoană kafkiană, doar literatura mai poate adia printre ele, primăvăratec. Presa din țară

publică foarte multă literatură sau critică literară bună și foarte bună, dar la capitolul disputei filosofico-eseistice, aventura unei cunoașteri fertile, dincolo de sistemele filosofice ale universitarilor, este lăsată în cârca unor veterani chipurile reabilitați, cum ar fi cazul venerabilului Constantin Noica. Dar generațiile mai tinere? După modelul devenit mit, al lui Petre Țuțea, ele redescoperă acest captivant joc, în cercul mic dar sigur al prieteniei, socratizând din energia valurilor, pe care le sparg cărțile bune, în cumințenia și liniștea ogrădei socialiste, dintr-o curiozitate arhaică și binevenită, după ororile ultimelor decenii. Toate acestea sunt o componente ale unui cadru extrem de fecund, care se raportează la autoritatea dogmelor comuniste, care i-ar mira, desigur cu bucurie șireată, pe cei din generația premergătoare nouă, cea a anilor cincizeci.

Al treilea gong.

Cum nu există un dialog larg, liber și deschis, în care trecutul și prezentul să fie obligate la replici ferme și răspiccate, se mai poate scrie, astăzi, chiar profitând de forma laxă și îmbietoare a eseului, în cumpăna autorității? Putem implica și depăși, micile și marile, dar gravele prejudecăți, cu care am fost îndopați sistematic, cu care ne-am învățat? Există o modalitate adecvată, pentru a însăila, cu migală și sinceritate, cele trăite, gândite sau visate, citite sau șterpelite din fabula filmelor de lung metraj, înțelese spontan sau notate pe ascuns, cu scepticism? Eseul? Gânduri adunate pentru o carte, dorită să fixeze dimensiunile conflictului, al golului desemnat mai sus, care să fie totodată și eliberatoare, și care ar avea sprijin în spațiul de dincolo de investigațiile masive, istorico-bibliografice, politice, fondate pe citate verificabile. După 1949, o năzuință tristă și hazlie în același timp. Totul raportat la cele mai evidente mișcări și tendințe actuale, nu numai din țară, din țările supuse unui sistem politic autoritar similar, ci și din Europa occidentală și din celelalte continente, care se debarasează de așa-numitul *mit europocentrist*. O carte pe care, tocmai de aceea, nu o voi putea încă scrie, pe care o schițez însă aici, creionând câteva din centrele și nivelele ei constitutive. Alibiul este aceeași autoritate, de data asta autoritatea marilor cărți, care au fost deja atât de bine și de necesar scrise.

Totodată însă mă încumet să prezint cititorului rândurile de față, care sunt inițial ale unui scenariu cinematografic. Transformate pentru formatul unei pagini literare, într-un *curent alungat* din țară, sper că voi reuși să prezint o stare de fapt nefirească, deja cu tentă de aventură, de acum, de aici și de peste tot, în vârtoarea căreia a fost prinsă și cultura română, cu siguranță, și spre binele ei. Un scenariu al fricii, care caută în dosul *iezelor tranzistorizate*, în locurile de *dincolo de cumpăna autorității*. Zodia fricii. Să ne fie frică doar de „*gulaghia*”, care îi decimă în continuare pe basarabeni, în imensul cimitir al așa-numitei mari și sovietice revoluții? Sau, cele mai recente? Ura înfometată, lovind sec cu parul și pustiind vechile mixturi culturale de la Mekong sau din Golful Persic? Sunt acestea de fapt seisme sociale, generate de conflictul unor forme de autoritate tradițională sau de import, care nu au fost luate în seamă și au fost strict negate, câtă vreme mocneau latent, sub fațada unei echilibristici ideologice,

postulate cu forța, cu tristă rezonanță, cu o rezonanță inestimabilă în prezentul societății multilaterale ale României? Zodia fricii. Aceste asocieri le fac și optimiștii de profesie, odată șters falsul fard ideologic sau academic. Autoritate și frică. Ultimele războaie locale au semănat acest *vers plumburiu*, cu rădăcini până în epoca precreștină, de dinaintea Vechiului Testament. Dar ne mascăm, procurând-ne prafuri strident colorate, lipicioase și dulcegi, dintr-o drogherie de proveniență searbădă, în traco-geto-daci! Trăim în zodia ei, a fricii, suntem celule ale unui organism probabil deja cancerizat. Filmul vizat ne-ar putea povești și arăta acest lucru, deschizând în fiecare, în același timp, o rază de speranță. Citit și apoi revăzut, *în și prin sine*, un *film total, fără regizor*. Nu ne mai poartă și apără prin univers, prin cosmos, nici un Dumnezeu, nici *partidul*, nici poporul – nimic! Avem însă nevoie de o autoritate, de un sistem ultim de referință, de ceva de necontestat. Sărăciți după câteva generații, atât de stupid sacrificate, *nu mai putem admite totalitarismul, autoritatea ilegală și brutală, prostia la putere sau șantajul gulagian*.

Genericul implică o teză.

În ciuda caracteristicilor comune, dictate de limbă, mentalitate, conștiință națională sau apartenență socială, orice tip de colectivitate se alcătuiește din indivizi, persoane cu particularități inconfundabile. Conviețuirea într-o comuniune, a unor indivizi, presupune un sistem de selecție în general acceptat de fiecare în parte, care garantează funcționarea organismului ca ansamblu, chiar și în raporturile lui cu mediul natural ambient.

O formulă sănătoasă de conviețuire intra-umană presupune o autoritate, pe care majoritatea indivizilor o consideră nu numai firească, ci chiar necesară. Odată ce, într-o anumită formă, acest sistem de relații social-cultural a intrat în criză, autoritatea firească e înlocuită cu forme de putere politică executivă totalitară, a cărei legitimare este, de regulă, artificială și dictată de pragmatisme politice minore, multe de tip economic sau cu pretenții morale.

Substanța metaforică a genericului: din perspectiva prezentului, cumpăna, propusă în titlu, disecă net autoritatea legitimă (din punct de vedere istoric, de la culturile antice și cele vechi din Asia și nordul Africii, la cele feudale și apoi la cele burgheze din Europa, incluzând sistemele acceptate de religie, lor corespunzătoare), de noua formulă autoritară, care semnalează și accentuează o fază de criză a valorilor. O nouă boală, colectivă, a organismului social, le amputează atât individului, cât și sistemului, mlădițele de libertate și de speranță, de nou... Modul în care marea majoritate acceptă evoluțiile, este în cele din urmă, singurul seismograf, care poate masca sau demasca echilibrul sau instabilitatea acestei imagini cumpăni. Deci, să cumpătam, cuprinzându-ne în *jocul de excepție, propus aici*, a unui experiment eseistic, pentru a descifra dacă autoritatea, frica, libertatea sau speranța, sunt și pentru noi - pentru mine și pentru tine -, mlădițe de căpătâi, cu care să ne legăm, cu toții, în acel codru de haiduci din-și-ntodeauna, încă defrișat de brazda socialistă.

Locul și timpul întâmplării.

Ograda noastră.

Generația mea n-a cunoscut în România ultimelor decenii decât un sistem autoritar de cea mai proastă calitate, cea sovietică. Acest lucru poate fi explicat parțial, au lipsit personalități carismatice și puternice, care să fi putut canaliza nervii istoriei, după atâtea valuri de tineret, secate în van, relativizate apoi cu o autoritate a frazelor goale, ale unui socialism de import și ale unui naționalism de conjunctură. Rezultatul? Ograda e izolată și pustiită, sărăcită și fără speranțe. Ograda noastră ca spațiu geopolitic, istoric și cultural. Emigrația transhumantă, în majoritatea cazurilor, nu a putut rezolva această mare problemă, sădind-o miniatural, pe întreg mapamondul.

Structura imaginilor și a ideilor propuse ca scenariu.

Nefiind dintr-un *popor ales* sau condamnat, sunt obligat să prezint totul inimos și cu multă voieșie, căutând normalitatea următoarei disocieri. Înveșmântat firesc, având o carismă în sensul gândit de Max Weber, statul are sisteme de control, în exercitarea puterii executive, legislative etc., combinate cu reperatele neocrației, pe care le preconiza Camil Petrescu.

Contra-polul e carisma absolută, generată din planurile cele mai adânci ale unei iraționalități de masă, care implică, ca rezultat și fapt istoric, marile exemple date de Napoleon, de Hitler sau Stalin, iar ca referință a prezentului, șiiitul Chomeni și catolicul Ioan Paul II.

Coloritul specific al bieteii noastre ogrăzi cere distanțare ironică, după modelul noului folclor socialist, făcând un banc (de ce nu, prost!) chiar și din această înscenare pre-tipărită.

Disocierea propusă naște veselie. România este condusă de peste 15 ani de un șef de partid și de stat, care își creează (mai bine zis, fardează) carisma numai pe cale artificială, prin presa și mediile controlate de partidul și de poliția lui politică, Securitatea. Ori, nu sunt tocmai ele cele mai bune exemple de perenitate, dacă le comparăm cu seriile de gazete etc. din alte timpuri sau alte țări în situații similare, pe care le adună marile biblioteci ale lumii??! Cum, necum, sunt document. În plus, este ținută în frâu acea pătură socială, care îi este necondiționat supusă, pentru a nu-și pierde privilegiile. Autoritatea plenară, pe care dl. Ceaușescu și-o dobândise cu adevărat vreme de câteva luni în anul 1968, s-a re-cumpănit repede, tot același sistem defectuos al autorității de tip sovietic s-a impus până la urmă, sistem pe care îl preluase, cu alte marionete în vârf, de la predecesorul lui. Așa trecem dintr-o criză în alta și din cataclism în cataclism. Totul, atât de bine sau de puțin bine, pe cât ne poate duce spre un *viitor luminos*. Într-acolo nu ne con-duce atât așa-zisul *mare conducător*, ci, în ultimă instanță, sistemul însuși.

Din sărăcie nu poți face veșnic veselie. Controlul sau sancțiunile acestui *tip de artificiu carismic*, al nostru, românesc, ni-l redescoperă pe ciudatul teribilist de mahala, al Conului Iancu Caragiale. Tocmai ieșit din cizme pline de glod, sau dintr-o

Dacie 1300, Mitică este prototipul, care ni-l apropie, realist, pe *șeful ăl mare*. Făcând bancuri despre el, indirect despre ei, *cei mulți ai lui sunt cu toții integrați* într-un fel de panteon, pe care l-am văzut deja construit, oricât de trist al fi în cele din urmă acest lucru. Îl/îi acceptăm, dar nu putem înțelege (și nici crede!) că au fost și la noi greve muncitorești, că a existat, scurt timp, un sindicat liber, precum la polonezi, astfel că introducem urgent *alibiul de bază, invazia sovietică*, ca să nu mai cerem libertatea cuvântului și a artei, sau drepturile omului.

Cum această carismă a noastră, românească până în detaliu, ne-a tocat sistematic viitorul, ne pierdem timpul pe la cozi și trăim de azi pe mâine. Ca model de referință, am putea folosi fațada vestică a Voronețului.

În faza actuală, filmul-eseu poate fi realizat numai simultan și pe mai multe planuri distincte, care localizează, pentru fiecare cititor-spectator în parte, această cumpănă propusă și promisă, undeva, în marile întinderi de la întretăierile lor.

Planul istoric:

Raportat la mascarada post-romantică și siropoasă, în care sunt trivializate, după o așa-zisă estetică devenită tehnică pragmatică de propagandă, mai toate figurile de domnitori sau luptători politici din trecut, acest plan prinde cel mai exact contur, în antipodul său imagistic. Vom renunța la actori, atât pentru ei, cât și pentru personajele istoriei noastre filmate, pe care le-au jucat. Această uzură ar fi fatală, obligând-ne la asocieri fizionomice, devenite cu timpul mecanice. Dar marii noștri comedianți, Marinuș Moraru și Dinică, Bibanul sau Bănică? Chiar bine intenționați, ei ar fi condamnați la pieire artistică, pentru totdeauna, din cauza culisei filmului, din aceleași motive. Ar rămâne cei din păcate decedați, Birlic și Caragiu, care s-ar putea înhăma la reperate, pe care le propun aici, și care sunt mai degrabă de factură legendară. Coroziunile folclorice au deseori avantajul că pot dezvălui, firesc și natural, filoane extrem de interesante, deseori pierdute de optica generațiilor trecute.

Fiind un scenariu despre autoritate, trebuiesc însuflețite căutările istoricilor serioși, breaslă recunoscută în circuitul științific interbelic. Obținem astfel o încărcătură și o opoziție constitutivă. Pe de o parte, un *Ștefan mâniaș și de grabă vărsătoriu de sânge nevinovatu* la fel de legitim, în context istoric, precum și ceilalți domnitori, un Lăpușneanu, Mihai Viteazu etc. La periferia lumii apusene, ei se luptau pentru tron, rivalități familiare, veșnicii exponenți ai turcilor, ai polonezilor, ai ungarilor. Un caz singular, ajuns la faimă mondială: Vlad Țepeș. Pe de altă parte, suita de domnuleți delegați, după un timp deveniți celebri ca numiții fanarioți, mandatar ai unor interese străine, autoritari nu numai cu un Bălcescu și cu generația lui, ci și cu întreaga formulă de colectivă, în acceptul ei modern. Românii tocmai și-o realizau tocmai, dar a fost să fie încă în față, ea se colorează maroniu, și dă tonul prezentului, cu care ne mândrim. Cumpăna autorității capătă contur, ne este înfiptă adânc în ființa națională.

Planul politic:

Paradoxul: după o epocă de relativă libertate politică, o nouă generație reactualizează un fanariotism și importă o nouă formă de imperialism asiatic. Apar în același timp rivalități de rang, de influență, ba chiar, concret, de scaun, între noile clanuri sau familii, care s-au instaurat odată cu puterea la putere, transformându-i în ultimă instanță pe Lăpușneanu sau pe Țepeș în niște copilandri aproape nevinovați. O metaforă dominantă. *Un nou Ev Mediu*. Oamenii sunt legați de glie. Marii dușmani sunt cercetătorii științifici sau artiștii, care gândesc dincolo de gardul electric al dogmelor. Exilații, cei fugiți din raiul socialist, sunt urmăriți peste munți și mări, poporul capătă păpică numai de sărbătorilor noilor domni, țara este jefuită sistematic. Acest ev este totodată zis socialist, pentru că un *om nou, zis multilateral dezvoltat, și supremul NOI* au devenit noua religie. În realitate, doar corupție, hoție abilă, prostia elementară la putere.

Filmul devine concret. Se pot folosi chiar și materiale documentare de cinema sau televiziune din ultimele decenii, în caz să vor fi fost arhivate undeva integral. Restul din memorie. În planul autoritate/totalitarism, un *astăzi*, care este marcat de cele două mari importuri. Mai întâi, cel de alaltăieri. Constituție, monarhie, parlament, alegeri libere. Implicații: un domnitor pământean, alungat, care a decedat la Heidelberg. Un rege nou, dintr-o familie dinastică apuseană, o familie regală, mai apoi o camarilă regală și mai multe scandaluri regale. În fine, un rege alungat din țară, care ia cu sine acest import, abdicând în 30 decembrie 1947. Reușitele? Nu doar anul 1907, *din primăvară până în toamnă*, ci și o reformă agrară. O Românie Mare și după aceea Mai Puțin Mare, nedecisă, care oscilează între anglo-francezi și germani, avându-i pe sovieticii ruși în coastă, pentru a deveni în cele din urmă tributară celor din urmă, din toate punctele de vedere. Totodată însă, un mare câștig, ca idee de cultură modernă. O experiență, în mare parte fructuoasă, privind conflictele de generație, adânci și cu ramificații regionale, care scindaseră națiunea tânără, în cumpăna dintre autoritar și autoritate.

Pe de altă parte, importul de ieri. A schimbat chipul țării vreme de trei decenii. Un *stalinism cu românul sub căciulă*, respectiv, sub șapca președințială. Anarhie economică și traiul disciplinat socialist aduse la formă de coexistare, pentru ne vor invidia, probabil, chiar și analiștii occidentali. Făcând comparația cu celelalte popoare și țărișoare, care trag la același jug, vedem cât se poate de clar, ce diferențe izbitoare aduc cu sine, diferitele mentalități. Care pot fi oare dominantele acestui tablou?

Câteva generații viguroase de oameni de litere și de cultură, de care va mai fi vorba, în mare parte decimate cu alcooluri ieftine și mortale, au impus totuși, din când în când, un oarecare respect noilor cârmaci ai României, profitând probabil șmecherește de complexul lor de inferioritate culturală. Cârmaci? O mixtură confuză de tehnocrați și naționaliști, mai ales după 1964, de regulă agramăți și crescuți în corsetul unei ideologii a puterii. Ortodoxismul combatant al foștilor *dușmani de clasă* a fost excelent înlocuit cu formula unui *socialism românesc*, păstrând însă elementul politic esențial: teroare autohtonă, miticească, a noastră contra noastră... Vechii combatanți ai *Căpitanului Zelea C.*, pușinii supraviețuitori ai lagărelor socialiste, îmbătrânind în provincialul naționalism al *patriei socialiste*, dar și cei împrăștiați în toată lumea, pot

dormi liniștiți. La suprafață, țara e salvată, salvat este și sistemul autoritar, împreună cu dominantele lui. Doar că știința și arta au nevoie de libertate și de autonomie plenară, ca de altfel orice individ, care e luat în serios ca atare. Poți băga frica în oameni, nu însă și în valori sau adevăruri, care, în alte țări, dirijează progresul și bunăstarea. Timorați, intelectualii emigrează, fug din țară în masă, iar România și cultura ei materială se duc de râpă, văzând cu ochii. Problema este natural de perspectivă, planul politic implicând de asemenea stratul masiv al societății românești contemporane. Lipsesc unei sociologii obiective, lumea tace sau și face, sau se face că face. Însă tace. Îi lasă să vorbească pe cei cu papagal, guralivii înnăscuți. O armată de activiști. O mână de intelectuali critici, disidenți. Sau - lumea nu tace, și produce, cu masochism, banc după banc, noul nostru folclor.

Despre aceste umbre contradictorii ale *politichiei* va mai fi vorba, când, către sfârșit, ne vom odihni ochii și așa deja obosiți, asupra utopiilor de la orizont, vesele sau schimbătoare, triste de-*ngheți*, *precum și soarele de aprilie*.

Planul evoluției social-culturale:

În fața studenților bucureșteni, răposatul Marin Preda deplângea, la sfârșitul anilor șaizeci, dezagregarea satului tradițional, ca matrice de existență colectivă a românilor. Dispar *vechile instituții ale satului* și autoritatea lor cimentată în timp, firească. Popa, notarul, învățătorul. Puternic e între timp primarul și secretarul, de regulă oameni tineri. Populația fiind în fluctuație accelerată, șezătorile *nu-i mai așează* pe bătrâni și pe tineri la sfadă, la tacla. A dispărut respectul pentru experiența de viață, căci ea nu apare în manualele opace de școlarizare forțată. Excepție fac parțial satele necolectivizate, de la poalele munților. Ele confirmă pe viu etnogeneza și continuitatea noastră, în asemenea spații, ferite parțial în vremile furtunoase. Dar și acestea plătesc un tribut greu industrializării forțate de prin împrejurimi.

Max Horkheimer a descris, dintr-o perspectivă confirmată științific, de sociologie, dezagregarea familiei burgheze și a autorității părintești, în prima jumătate a secolului nostru. Țăranul devenit orășean devine automat și un burghez, mic sau mare, cum îl țin baierile intelectuale și morale. Ce se întâmplă de fapt cu filmul tras din cumpăna autorității? Sigmund Freud a descris acest câmp în continuă transformare, concentrându-se pe conflictul de autoritate dintre tată și fiu. I-au urmat teorii noi (Reich, Marcuse, Fromm), care au fost, în cele din urmă, confirmate de valurile de proteste ale tineretului din occident. Industrializarea forțată produce automat structuri și medii sociale, care sunt similare celor din țările apusene. Pubertate între blocuri urâte și cazone, gașca ca oponent al colectivelor impuse la școală sau la muncă, morala sexuală puritană. Evadarea prin agresiune, odată rupte firele intime cu familia, și ea obosită, tocită de griji de aprovizionare etc. În linii mari, avem un sincronism social, care va putea face oricând din decretele anilor șaptezeci, teroriștii anilor nouăzeci. Un sincronism s-a produs deja. Valurile de protest al tineretului occidental a avut deja în 1968 primele printre elevii și studenții din țară, în special de 1 decembrie la București și Cluj.

În mare, situația confirmă regula societăților tehnologice. Tineretul din păturile sociale de jos e politic disciplinat, muncește ziua și studiază la seară, garantând continuitatea unei intelectualități dependente. Cei care provin din păturile superioare în România: copiii de ștăbi, devin, după o fază de revoltă împotriva valorilor morale ale părinților și dascălilor, purtătorii cei mai fideli ai sistemului nomenclaturist, introdus de regimul comunist, preluând fără mari greutate, poziția și situația predecesorilor, în aparatul de stat și de partid. Cei cu un dram de inteligență critică sau de corectitudine idealistă, practică o rezistență pasivă, parțială, fiind unul din rezervoarele de seriozitate morală, care promite, pe lângă valurile de intelectuali corecți veniți de jos.

Autoritatea ca matrice mare: satul. Ca matrice mică: familia. Ultima este în declin. Poate fi salvată doar prin afecțiune, multă afecțiune, dragoste, toleranță. Dar cum se răsfrâng aceste lucruri, odată ce individul e confruntat cu o formulă de colectivitate viciată de corupție ascunsă sau deschisă, mascată ideologic, care îl programează în sensul dorit de autoritatea politică? Paralel cu autoritatea legitimă, tineretul învață de mic, crescând din șoimi ai patriei, pionieri, uteciști (ca banc: scuteciști și uteriști!) să se adapteze mecanismelor, prin care se impune norma socială. Teroarea abstractă a masei de participanți. Ea începe din creșă, grădiniță, școală și continuă și după vârsta, la care totul a fost priceput și acceptat, din lipsă de alternativă, din frică sau din comoditate. Fiecare intră, la timpul său, într-un joc schizofrenic cu prezentul și viitorul patriei socialiste. Probabil că în condițiile actuale, România va pierde această partidă, poate finală, dat fiind că tocmai tinerii fac masa noilor valuri de emigranți.

Alte posibilități de a te aranja, alte ventile? Presiunea colectivului s-a dovedit a fi, deseori, o farsă ideologică, ca, de exemplu, acea încercare e a reeduca delicvenții prin muncă pentru muncă, într-o unitate socialistă model. Huliganismul și criminalitatea a băgat oamenii de rând și mai mult în sperieți, ei fiind și așa tracasăți cu munci voluntare, cu duminici suplimentare, sau de cozi interminabile și de mizerie. Colectivul te înfrățește cu cei care te fură. Cu pungașii de rând sau cu cei rafinați, care stau în fotolii de pluș. Nu se pot face pronosticuri, tocmai de aici suspens-ul filmului-eseu. Ce ne va aduce viitorul? Și așa, școala te învață tehnologie industrială și uită să îți spună cum se scrie și citește corect în limba română. La fel, mediile și interminabilele discursuri ale președintelui abundă de greșeli de limbă elementare. Cu o română ciuntită și normată ideologic, supusă emfaticului *noi facem, noi dregem, noi concepem, noi nu concepem, noi, noi*, de unde creația proprie a unui *eu*, de unde încercarea unui ventil propriu, personal, o eliberare de corsetul prejudecăților curente, înghițite dar nedigerate, de unde reconstrucția unei viziuni originale asupra valorilor? Ori tocmai ele sunt sprijinul nostru de bază, dintr-o autoritate a lor, lăuntrică, legitimă pentru fiecare individ, atunci doar, când o caută și găsește singur. Mai există românul, cel mioritic, cel individualist?

Planul moral:

Conform întregului ansamblu, aici filmul marchează net o cenzură. Se pune

problema unei alternative constructive, care să stabilească cu aproximație, toleranța posibilă, în cumpăna autorității. Problema este de fapt simplă. Criticând în cele mai diferite culori și forme *dezagregarea* spațiilor social-cultural tradiționale, respectiv *uzura masivă a limbii* românești, nu putem re-considera, dincolo de *dihotomia normal - anormal*, punctele sensibile ale cumpănii și filmului propus, fără o raportare la un sistem moral lipsit de prejudecăți și fără condamnări apriorice. Cum nu toți pungașii sunt la fel de pungași, nici toți agitatorii, activiștii, milițienii, securiștii sau turnătorii nu pot fi băgați în aceeași oală, chiar dacă sistemul totalitar nu prea face deosebiri mari între cei, pe care îi consideră a fiind dușmanii săi. În mare, acest plan este un puzzle sinistru. Sistemul totalitar, neavând autoritate intrinsecă, este obligat să coreleze indivizi, aceștia, la rândul lor, se folosesc de micile lor ambiții sau slăbiciuni, ca la un dresaj de circ. Dar e vorba de oameni. Intervin în plus fricile, însingurările, problemele sexuale, și multe altele. Se creează șabloane, de regulă extrem de simple, cu care se altoiesc indivizii cu noi și noi frici, iar marea masă se lasă păcălită, gudurându-se la prima răsplătă primită de la dresur, și el, un antedresat. Se argumentează des cu terminologie de proveniență etică, unii pricep despre ce e vorba și vor să iasă la timp din joc; aceștia se regăsesc în postura de dușmani. Odată marcat concret ca atare, dușmanul funcționează mai bine, decât complicatul suport moral al fiecărui individ în parte. Deci, dușmanul e detractor, e pletos, e huligan, homosexual sau malagambist, evreu sau vândut imperialistului abstract, ba chiar, vezi dară, student, artist. Un ventil care funcționează, cu o ordine preferențială diferită, cam în toate dictaturile, pe care lumea le are în prezent, indiferent de premisa ideologică.

Din această cauză, cezura propusă capătă dimensiuni reale, planul moral autentic fiind absolut necesar, în momentul în care societatea își are autoritatea ei, fără a fi autoritară. Atunci poate fi pusă în joc toleranța. Doar așa, ea devine umană, acceptabilă întregului spectru de indivizi, care o compun. În sensul creștinesc, pe care ni-l propagă biserica lui Iisus de 2000 de ani. Umanismul acesta e de asemenea un suport solid și pentru atei. Tocmai aceste valori au sudat, dincolo de comunitatea de limbă, neamul românesc, de câte ori destinul istoriei l-a pus față-n față cu alte mentalități și culturi? Chiar Mitică va înțelege că doar așa îi vom putea pricepe și simți pe poeții nebuni, care se ofilesc sau mor printre noi, sub soarele nepăsător al socialismului, fără a ne fi repetat continuu marele complex național, început cu Eminescu. Geniul și adevărul (mai ales cel neplăcut, cum ni l-a pus pe masă Caragiale) implică și latura, care explică efectivitatea autorității morale, a unor mari savanți sau politicieni, care au fost dotați cu autentică carismă. Numai câțiva, la întâmplare: Maiorescu, Carp, Brătianu, Duca, Iorga, Maniu ...

De ce nu avem astăzi asemenea personalități? Ultimul enumerat, exemplifică excelent, ce poate și trebuie să fie autoritate morală, atunci când sistemul devine totalitar și nu mai poate domina, decât producând continuu victime. Dictatura fiind perenă, chiar dacă ea continuă cu mici modificări de fațadă, victimele devin în mod automat martiri. Demnitatea martirajului îi întărește pe cei, care nu au participat (poate doar prin tăcere sau acceptare tacită), la asasinatelor politice, duce la un conflict

de generație de substanță etică și canalizează curiozitatea tocmai asupra acelor pete de tristă amintire din imediata apropiere. Experiența pușcării, luptele de fracțiune din noul sistem dictatorial, *generațiile împiedicate să gândească liber* și în cadru academic sau universitar, din cauza apartenenței nesănătoase, întreaga gamă de problematici tabuizate, încep să fie de interes primordial, apar mai nou chiar în *literatura anti-dogmatică* (unde nu sunt decât rar gândite și descrise, până la capăt) și determină țesătura morală a celor, care își găsesc propriile resurse în cumpăna autorității. *Cuvântul dreptății*, deseori tipărit în afara țării sau auzit în ciuda stațiilor de bruiaj, își recapătă dimensiunea morală inițială. Își *demască conviețuitorii* lingvistici, peltici și șchiopi, care sunt aruncați în armurile ruginite și uzate ale ideologiei, pentru a slăvi, bâlbâit, lupta de clasă, și victoria ei. Societatea tehnologică și sistemul ei informațional actual acționează printr-o mulțime de canale. Martirajul nu mai duce la o reconsiderare existențială, de amploarea celei de după Iisus Hristos sau Mohamed. Suntem imuni contra escrocilor morali și putem cuprinde sobrietatea aurii, pe care ne-a lăsat-o Lucian Blaga, pentru încă multe decenii. Nu există personalități semnificative în țară. Asta nu înseamnă că nu le-am avea. Interzise, ideile își găsesc cele mai năstrușnice canale de comunicație. Din solul lui Blaga a crescut în deceniul șase o poezie uluitoare. Bucureștiul și provincia își creează noi crai, multora li se smulg cu duritate mlădițele, odată poliția sesizându-le o carismă nativă, însă procesul nu poate fi oprit, el nefiind pîtit în dosul cumpăanii noastre a autorității, detectabil pentru dulăii stăpânirii. În plus, avem și nașii noștri buni, personalități care trăiesc. Ionesco e al literaturii universale, al Academiei Franceze, dar și al culturii române. Aura aceasta îl ferește de invectivele, cu care sunt onorați Virgil Ierunca sau Monica Lovinescu, cu toate că răbufnirile lui au aceleași năduf, demascând întregii lumi adevăratele dimensiuni ale *independenței politicii* made by Ceaușescu. Românul domesticit a fost atins în măduva demnității sale. Ca un ecou al lor, optimiste în ciuda și tocmai eseu-film: morala nu are un verdict formal, ci un cadru de cunoaștere, exclusiv și specific uman.

Perspectiva didactică:

Fiecare poate compara, cum a învățat Creangă buchiseala și cum a trecut el prin ciurul școlii. Autoritatea învață (și se învață) în timp. Ea este un gest de cunoaștere individual, care devine placativ, odată colectivizat. Filmul despre autoritate se descumpănește. Bagajul de informații și cunoștințe, de care omul modern are neapărată nevoie, este atât de stufos și de vast, încât educația trebuie să fie făcută, până la un anumit punct, structuri mari, în clase de regulă prea numeroase, în care copiii numai pot fi, fiecare în parte, un individ aparte, pentru dascălii, care se perindă oră cu oră la catedră. Dedesubtul dogmei colectiviste, respectate la suprafață, se naște în lupta dură pentru sferile personale, pentru simpatia pedagogului, pentru un contact nemijlocit cu autoritatea lui. Bun sau slab, acesta este obligat să producă pe bandă rulantă individualiști abili, care știu cum să se ascundă în uniformitate.

De asemenea, așa-zisa *educație națională* nu poate fi redusă la o cantitate dată, cât

mai mare, de fraze pompoase și lozinci de lemn, cu care să fie îndopate noile generații precum găștele, în speranța unui viitor măreț și strălucitor. Frazele impersonale îi distrug atât pe dascăli, cât și pe învățăcei. Ultimele decenii au dovedit cu prisosință, ce iese de regulă, dintr-o astfel de abordare, în care singura motivație este frica, și nu conținutul didactic, înfulecat cu de-a sila. Avem de a face cu două planuri extrem de diferite, ale aceluiași fenomen. Motivația trebuie să fie generată din însăși autoritatea substanțială a cunoștințelor predate. Însă conținuturile de acum două decenii sunt între timp dezise (ca fiind mărginite, mecaniciste, neromânești), iar cele de azi, tematizându-le pe cele de ieri (măcar, intențional, frica sudează sistemul) intră automat în categoria paradoxală a *deceniului obsedant*. Tot ce s-a petrecut și a fost urât, inuman etc., până în anul 1965, anul instaurării la putere a lui Ceaușescu, poate (și trebuie!) să fie criticat vehement, bineînțeles de pe pozițiile unui prezent, care a rezolvat prin forță proprie, contradicțiile ivite și depășite. Politica struțului. Rămâne de văzut, cum vor accepta liceeni de azi, parțialitatea demascărilor sistemului, în care cresc, care a adus cu sine noi forme de frică, de teamă și șantaj moral. Călăii de azi au studii de medicină și de psihiatrie.

Diferența față de anii cincizeci? Posibile personalități, care ar putea să repună autoritatea firească în drepturile ei, se îneacă în balta calduță și murdară, cu care s-a acoperit, *protocronică*, România. Educație se face, mai departe, dintr-o perspectivă exagerat cantitativă. Acest fast fals se potrivește poate marilor popoare din Asia, nu însă celor câteva milioane de români maturi, care își hrănesc cu greu copiii și părinții proprii.

Metafora filmului se răzbună. Produsul marilor sărbători populare, cu mii de tricolore, lumini, fast și fanfare (sau: buciume!), nu poate duce la o autoritate firească, ce este doar o ipostaziere a imaginii, pe care și-o face, între timp, Păcală, despre sine, odată ajuns șarlatan cu carnet de partid. Spectacolul, primitiv însăilat, trebuie să-i atingă pe contemporanii frustrați la acea coardă interioară, care să îi facă să se bată în piept, cu vădită bucurie. *Noi facem, noi dregem, noi concepem, noi nu concepem, noi, noi!* Așa se acceptă, docil, totalitarismul. *Eu-l* nu mai are consistență existențială și nu mai poate gândi, fără atotcuprinzătorul *noi*. Partea tristă este, că foarte mulți dintre participanții sau chiar dintre organizatorii acestor *refulări de masă*, știu foarte bine că aceste lucruri au fost și sunt obiectul unor interesante cercetări antropologice. Școlile de psihologie de după S. Freud și W. Reich, cea filosofic-sociologică de la Frankfurt, a lui Konrad Lorenz sau anglo-americanii, le-au dedicat pagini unanim acceptate în lumea științifică. Aduse la un numitor comun, teoriile celor mai sus amintiți, analizează gradul de dependență (respectiv de autonomie) a individului, în societatea modernă, disputându-și cu ferve, pozițiile. Ce domină? Copilăria sau mediul ei social, gradul de inteligență sau cel de sensibilitate, al tânărului viitor membru al societății?

Pentru mahării din România, care cred că pot formaliza și manipula autoritatea autentică, problema pare în orice caz simplă. Filmul nostru este readus pe făgașurile vesele, dar pline de tâlcuri ascunse. Tineretul să citească diferitele broșuri, compuse într-o limbă schilodită, de lemn, și va vedea el ce și cum, când e vorba de onoarea de

a fi român și utecist, comunist și naționalist, etc., sau cum să-și iubească (sexual ar exista, probabil, mai multe posibilități, probabil!) partidul și guvernul. Cam puțin pentru imensul cosmos, dintr-un creier și un suflet în pragul vieții. O dragoste cu forța nu duce decât la progenituri schizofrene. Așa-numita mare revoluție a neamului nu poate fi decât o mamă rea. Basarabeni au, cel puțin, consolarea de fi orfani.

Dar cum să descumpănim cât mai mulți, din păienjenișul dintre brute sau farsori, o autoritate firească?

Planul utopic:

Filmul se dizolvă într-un colorit nesigur. Acest nivel este cu mare probabilitate nerealist și nerealizabil, dar cu atât mai frumos, pentru punctul final, care nu are voie să marcheze un sfârșit. Planul utopic este absolut necesar. Altminteri, cele încheiate aici s-ar îneca în jugul moral al fariseilor, care își pictează cu vopsele ieftine, o aură de autoritate, falsă, provenită însă de la același soare, umbrind nu numai Pământul, ci și speranța celor, care au salvat cărți și credințe sfinte sau laice. Planul utopic ne ajută să zâmbim îngăduitori, chiar știindu-ne, de cele mai multe ori, cine sunt asasinii care ne înconjoară. Așa putem chefui, fără să uităm jalea și mizeria materială și spirituală, nu numai din țară, ci de pe întreaga lume. Planul utopic reactivează dictatura, raportând-o, ca sistem și personalizare, la prezentul și trecutul omenirii, pentru a ne păstra viitorul curat. Ori, *exact aici funcționează cumpăna autorității*. Asemenea catastrofe sociale sunt prin definiție perene. Ele se descompun cu atât mai repede, cu cât indivizii restructurează, dintr-o adâncă solidaritate umană, autoritatea într-adevăr autentică. Victimele dictaturilor sunt răzburate. Procesul de cunoaștere, mai ales cel moral, se fortifică într-un flux, combinație de *primăvară și tinerețe*, totul corespunde unei îmbăieri a generațiilor de azi și mâine, sub *semnul unui botez arhaic*, păgân. Redescoperirea, în și pentru sine, a plenitudinii firescului, legătura cu străbunii și cu visele unor timpuri, ce vor veni.

Un vis.

Un vis, de bună seamă, un vis, care nu poate îmboboci, decât din *autoritatea artei*, constantă în cumpăna descrisă, în lupta încă nedecisă, a celor mai diferite valori, pe care le cunoaștem, din preistorie și până în zilele noastre.

Arta stă în loc de sfârșit în acest scenariu, ea conservă și neagă concomitent existența umană. Autoritatea ei a fost pelicula acestor gânduri

fără sfârșit.

P.S. Pentru varianta digitală, autorul a corectat greșelile de tipar și o serie formulări nu tocmai reușite. (Heidelberg, februarie 2019)